

УДК 343.982

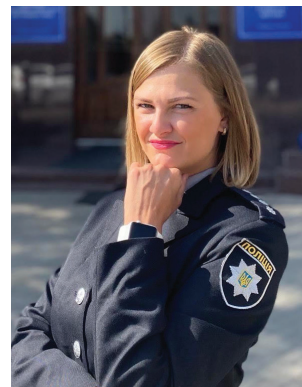
DOI 10.32782/cuj-2024-3-8

Градун Світлана Анатоліївна

ад'юнкнт

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-3153-3865

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВИКОРИСТАННЯ ПОЛІГРАФА В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано міжнародний досвід застосування поліграфа та виконано систематичний аналіз положень чинних нормативно-правових актів, що регламентують використання поліграфа в секторі безпеки і оборони України.

Зазначено, що діяльність, пов'язана з використанням поліграфа, регулюється окремими підзаконними актами, наказами та відомчими інструкціями, які переважно належать до компетенції сектору безпеки і оборони України та поширюються виключно на дослідження співробітників цих установ.

Водночас підкреслюється відсутність основного закону, який би регламентував застосування поліграфа на загальнодержавному рівні. Проте не існує заборони на використання поліграфа, що дозволяє його застосування на загальноприйнятих правових засадах – лише за згодою опитуваної особи, без порушення прав і свобод.

Наголошено, що під час досудового розслідування поліграф може використовуватися тільки під час проведення психологічних експертиз, а результати його застосування офіційно вважаються значимими орієнтуючими інформаційними даними для кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських та інших проваджень, а також для забезпечення запитів зацікавлених фізичних та юридичних осіб.

Обґрунтовано необхідність ухвалення єдиного законодавчого акту про поліграф, який би легалізував його використання, зокрема Закону України «Про застосування поліграфа та захист прав осіб, які проходять дослідження». Викладено позицію щодо окремих аспектів нормативно-правового регулювання проведення опитувань із використанням поліграфа.

Ключові слова: доказування, дослідження, експерт, поліграф, психологічна експертиза, тестування.

Hradun S. A. Legal regulation of the use of a polygraph in the activities of law enforcement agencies of Ukraine

The article analyses the international experience of polygraph use and provides a systematic analysis of the provisions of the current legal acts regulating the use of polygraph in Ukraine.

It is noted that the activities related to the use of a polygraph are regulated by separate by-laws, orders and departmental instructions, which mainly fall within the competence of the country's law enforcement agencies and apply exclusively to the examination of employees of these institutions.

At the same time, it is emphasised that there is no basic law that would regulate the use of polygraphs at the national level. However, there is no prohibition on the use of a polygraph, which allows its use on generally accepted legal principles – only with the consent of the person being interviewed, without violating his or her privacy and other rights and freedoms.

The author emphasises that in criminal proceedings, a polygraph may be used only during psychological examinations, and the results of its use are officially considered to be significant orientation information data for criminal, civil, administrative, economic and other proceedings, as well as for satisfying the requests of interested individuals and legal entities.

The author substantiates the need to adopt a single legislative act on polygraph which would legalise its use, in particular, the Law of Ukraine 'On the Use of Polygraph and Protection of the Rights of Persons Undergoing Examination'. The author presents the position on certain aspects of regulatory and legal regulation of conducting surveys with the use of polygraphs.

Key words: evidence, research, expert, polygraph, psychological examination, psychophysiological examination, testing.

Вступ. На сьогодні в Україні державні служби виявляють інтерес до використання поліграфа завдяки його ефективності в різних напрямках роботи. Це стало підґрунтям до прийняття внутрішніх відомчих положень щодо його застосування. З одного боку, це обумовлено усвідомленням практичної цінності використання поліграфа, з іншого боку, виникають питання щодо доцільності його застосування. Це призводить до протистояння, яке перешкоджає повноцінній інституціоналізації сфери поліграфічних досліджень у законодавче поле. Необхідність забезпечення правової регламентації та врегулювання процесу використання поліграфа залишається актуальною, що вимагає подальших зусиль для створення відповідної нормативно-правової бази.

Матеріали та методи. Методологічною основою дослідження є загальний діалектичний метод наукового пізнання дійсності, який дозволяє розглянути використання поліграфа в діяльності правоохоронних органів з урахуванням різних точок зору, представлених у літературі. Як наукові інструменти використовуються методи логіки (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія та інші) для дослідження нормативних актів, концепцій, а також позицій авторів з окремих питань. Порівняльно-правовий метод застосовано для аналізу нормативно-правових актів, що регламентують використання поліграфа в кримінальному провадженні.

Нормативно-правову основу дослідження складають Конституція України, рішення Європейського суду з прав людини, кримінальне процесуальне законодавство України та інших держав, постанови Пленуму Верховного Суду України, а також відомчі нормативні акти.

Теоретичним підґрунтям дисертаційного дослідження стали праці: А.І. Богатирьова, В.І. Василичука, В.К. Весельського, А.Ф. Волобуєва, В.І. Галагана, В.А. Журавля, Д.В. Затенацького, І.І. Когутича, О. І. Козаченка, В.С. Кузьмічова, В.К. Лисиченка, О.Р. Малхазова, В.В. Матвійчука, О.І. Мотляха, Т.Р. Морозової, С.І. Ніколаюка, Д.Й. Никифорчука, Ю.Ю. Орлова, М.А. Погорецького,

В.В. Поливоди, М.Я. Сегая, Л.Д. Удалової, В.Ю. Шепітька, М.Є. Шумила та інші.

Мета статті – визначення правових підстав використання поліграфа в сфері безпеки і оборони України в сучасних умовах, аналіз міжнародного досвіду його застосування, а також аналіз чинних нормативно-правових актів щодо використання поліграфа в Україні з метою формулювання пропозицій щодо їх удосконалення.

Результати. Використання поліграфа в розслідуванні злочинів є розповсюдженою та стандартною практикою як в Україні, так і за її межами.

США – це лідер у проведенні психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа, оскільки перший поліграф був запатентований американцем Л. Кілером у 1928 році. Крім того, перший поліграфолог на державній службі, Е.П. Коффі, започаткував федеральну програму з дослідження можливостей застосування поліграфа в органах державної влади. Після впровадження практики використання поліграфа в США, цей метод обстеження, перевірки та експертизи знайшов застосування в діяльності правоохоронних органів у численних країнах Північної та Латинської Америки, Європи та Азії. Наприклад, його впровадили у Китаї в 1943 році, в Індії в 1948 році, в Японії в 1951 році, у Канаді на початку 1950-х років ХХ століття, в Ізраїлі та Хорватії у 1959 році, у Південній Кореї в 1960 році, у Польщі в 1960-х роках ХХ століття, у Румунії в 1974 році, у Сербії в 1977 році, у Угорщині та Південно-Африканській Республіці в 1978 році, та у Чеській Республіці в 1981 році [1, с. 256–262].

Зареєстровано перелік професійних поліграфологічних організацій, які забезпечують контроль за розвитком теоретичних та методологічних основ цього процесу. До них належать: Американська асоціація поліграфологів, Американська асоціація поліцейських поліграфологів, Ізраїльська організація поліграфологів, Європейська організація поліграфологів та Британська асоціація поліграфологів. Основною метою діяльності цих організацій є сприяння співпраці та обміну досвідом у застосуванні та використанні методів оцінки

достовірності свідчень, що сприяє підвищенню ефективності роботи з персоналом, виявленню корупції та інших посадових злочинів, а також боротьбі з тероризмом і міжнародною злочинністю.

Від рівня нормативно-правового регулювання використання поліграфа у світі розподіляють чотири групи країн:

- країни без чіткого нормативного врегулювання використання поліграфа;
- країни, де використання поліграфа має чітке нормативне врегулювання через окремий закон;
- країни, де застосування поліграфа регламентується окремими правовими нормами закону, який визначає широке коло суспільних відносин;
- країни, де використання поліграфа регулюється підзаконними нормативно-правовими актами [1, с. 256–262].

До першої групи країн, де використання поліграфа нормативно не врегульоване, відносяться такі країни, як Латвія, Естонія, Сінгапур, Фінляндія, Японія.

До другої групи країн, де використання поліграфа має чітке нормативне врегулювання через окремий закон відносяться такі країни як США, Литва та Молдова.

До третьої групи країн, де застосування поліграфа регламентується окремими правовими нормами закону, який визначає широке коло суспільних відносин відносяться такі країни, як: Індія, Македонія, Польща, Туреччина, Сербія, Словенія, Канада, Угорщина, Чорногорія.

До четвертої групи країн, де використання поліграфа регулюється підзаконними правовими актами належать: Велика Британія, Бельгія, Болгарія, Ізраїль, Південна Корея, Чеська Республіка.

В Україні ця діяльність також регулюється окремими підзаконними актами, наказами та відомчими інструкціями [2, с. 28–34].

Проведення психологічного дослідження з використанням поліграфа завжди передбачає психологічний вплив на досліджувану особу, тому даний тип діяльності вимагає наявності офіційного документа єдиного зразка, який підтверджує отримання спеціальної освіти та

практичних навичок, а також суворого дотримання методик, регламентованих законодавчою базою. Основним зобов'язанням поліграфолога є дотримання законодавства України та морально-етичних норм. Проте слід зазначити, що в Україні наразі відсутній єдиний нормативно-правовий акт, який би врегулював усі питання використання поліграфа, включаючи отримання дозволу або ліцензії на його придбання та застосування. Правове регулювання цього питання носить переважно відомчий характер і є досить фрагментарним.

Слід зауважити, що перевірка на поліграфі є цілком добровільною процедурою, тому кожне дослідження має проводитися за наявності письмової згоди, завіреної підписом особи. Крім того, обладнання, на якому здійснюється тестування, повинно бути сертифікованим і відповідати державному стандарту технічних умов для поліграфів, а методики, що застосовуються під час дослідження, мають бути суворо регламентованими. Це ґрунтується на статті 28 Конституції України, яка встановлює: «Жодна людина без її вільної згоди не може бути піддана медичним, науковим чи іншим дослідженням» [3]. Таким чином, цей принцип є основоположним у проведенні будь-яких досліджень стосовно обстежуваної особи.

Ці положення базуються на принципах, закріплених у статті 5 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948 року, статтях 7 і 10 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року, статті 3 Європейської конвенції з прав людини від 04.11.1950 року, а також у ряді інших міжнародних правових актів [4].

Основними міжнародними нормативно-правовими актами, які регулюють зазначені положення, є Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання від 10.12.1984 року. Цю конвенцію Українська РСР підписала 27.02.1986 року в Нью-Йорку і ратифікувала Президією Верховної Ради Української РСР 26 січня 1987 року [5]. Також важливою є Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або

такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, підписана від імені України 02.05.1996 року в Страсбурзі і ратифікована Верховною Радою України Законом від 24.01.1997 року [6].

Дані, отримані за результатами тестування на поліграфі, є приватними і підпадають під правовий захист. У статті 32 Конституції України закріплено: «Збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди не допускається, за винятком випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини» [3]. О. Мотлях підкреслює, що захист прав досліджуваних осіб є основою забезпечення об'єктивності висновку поліграфолога за результатами проведеного ним психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа. Це досягається дотриманням принципів законності, добровільності, гласності та правомірності, а також забезпеченням прав людини і громадянина, методичних норм, вимог і правил процедури дослідження [2, с. 210]. Ми підтримуємо позицію автора, інформація, отримана під час поліграфного опитування, може бути віднесена до категорії "поліграфної таємниці". Це зобов'язує спеціалістів-поліграфологів дотримуватися положень Закону України "Про захист персональних даних" від 01.06.2010 р. № 2297-VI, що регулює правові відносини, пов'язані із захистом і обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних [7].

На сьогодні в Україні психологічні дослідження з використанням поліграфа проводяться в таких напрямках: застосування поліграфа в кадровій роботі, у психологічних експертизах для розслідування злочинів. У цьому контексті результати таких експертиз, разом з іншими фактами можуть використовуватися як докази в судових процесах.

Міністерство внутрішніх справ України стало першим, яке почало використовувати опитування з використанням поліграфа для відбору кандидатів на службу. Для удоско-

налення методик професійного та психологічного відбору персоналу МВС України видало наказ «Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ» від 28.08.2001 року № 743 [8]. На основі цього наказу були інтегровані комп'ютерні технології з використанням поліграфа в систему МВС України, зокрема, з розширеними можливостями для їх впровадження в оперативно-розшукову діяльність.

Оскільки результати експериментального впровадження, що передбачалося першим наказом, виявилися позитивними, це стало основою для прийняття наступного наказу в системі МВС України – «Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України» від 28.07.2004 року № 842 [9], зареєстрованого в Міністерстві юстиції України за № 1365/9964 27.11.2004 року (наказ втратив чинність на підставі Наказу Міністерства внутрішніх справ № 88 від 06.02.2019 року [10]). Метою цього наказу було офіційне закріплення використання поліграфа для кадрового скринінгу під час прийому на роботу кандидатів, а також для проведення службових перевірок осіб, які претендують на навчання у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських.

У липні 2015 року Верховна Рада України ухвалила Закон № 580-VIII «Про Національну поліцію», який набрав чинності 7 листопада 2015 року. У цьому законі знайшло відображення використання поліграфа, зокрема в статті 50 : «Громадяни України, які виявили бажання вступити на службу в поліції, за їхньою згодою проходять тестування на поліграфі» [11] 13 листопада 2017 року Наказом МВС України № 920 була затверджена Інструкція щодо порядку використання поліграфів у Національній поліції України [12].

Іншим ключовим нормативно-правовим актом, став наказ Міністерства доходів і зборів України «Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів» № 329 від 2 серпня 2013 року, зареєстрова-

ний у Міністерстві юстиції України 11 жовтня 2013 року за № 1748/24280. На основі цього наказу була розроблена та затверджена «Інструкція щодо застосування комп'ютерних поліграфів у роботі Міністерства», яка визначає основні завдання, напрями і принципи застосування поліграфа в діяльності Міністерства доходів і зборів та його територіальних органів [13].

Інше визначення правових основ організації та діяльності Державного бюро розслідувань, 12.11.2015 року прийнято Закон України №794-VIII «Про Державне бюро розслідувань». Відповідно до статті 26 цього Закону, проведення психофізіологічних інтерв'ю з використанням поліграфа є обов'язком підрозділу внутрішнього контролю Державного бюро розслідувань під час вступу на службу та проходження служби в Державному бюро розслідувань. Відмова кандидата на зайняття посади від участі в психофізіологічному дослідженні з використанням поліграфа є підставою для відмови в розгляді його кандидатури. 11 травня 2017 року постановою Кабінету Міністрів України № 449 затверджено Порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань. Цей Порядок визначає принципи, напрями, загальні умови, процедуру проведення дослідження; оформлення матеріалів дослідження, зберігання і використання результатів дослідження, а також особливості проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа під час початкового етапу формування Бюро [14].

Іншим важливим відомчим нормативно-правовим актом став наказ Міністерства оборони України та Збройних сил України «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних силах України» № 164 від 14.04.2015 року [15]. На основі цього наказу була розроблена «Інструкція про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних силах України», зареєстрована в Міністерстві

юстиції України 29 квітня 2015 року за № 477/26922. Інструкція визначає основні принципи, напрями, умови та порядок організації проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних силах України, з урахуванням специфіки військової сфери діяльності та відповідної компетенції.

15 листопада 2016 року Державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості», яке виконує функції Національного органу зі стандартизації в Україні, наказом № 378 вперше прийняло та затвердило національний стандарт України ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови» [16]. Цей нормативний документ встановлює технічні вимоги, яким має відповідати комп'ютерний поліграф, процес його використання, та визначає процедури, за допомогою яких можуть бути встановлені чи дотримані такі вимоги. Це сприяло подальшому розвитку, вдосконаленню, уніфікації та стандартизації використання поліграфа в Україні.

17 вересня 2021 року наказом Офісу Генерального прокурора України № 293 затверджено «Інструкцію про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України» [17].

Видання наказу Міністерства внутрішніх справ України № 1285 від 08.12.2016 року «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 19 січня 2017 року за № 80/29948 [18], стало безперечно важливим кроком в регулюванні діяльності з використанням поліграфа в правоохоронних органах.

Поліграф може використовуватися під час проведення психологічних експертиз у процесі розслідування кримінальних справ. Слід підкреслити, що результати, отримані під час психологічної експертизи із застосуванням поліграфа, мають таке ж значення, як і результати інших експертиз (криміналістичних, інженерно-технічних, економічних тощо). Це ґрунтується на положеннях статті 84 Кримі-

нального процесуального кодексу України, яка передбачає, що доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у встановленому порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів [19].

Відповідно до наказу № 1350/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5», що стосується Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз і експертних досліджень, затвердженого згідно зі статтями 7 і 8 Закону України «Про судову експертизу» [20], поліграф може використовуватися під час проведення психологічних експертиз. Цим наказом Міністерство юстиції України доповнило Розділ VI «Психологічна експертиза» новим пунктом 6.8, в якому зазначено: «З метою отримання орієнтуючої інформації можуть проводитися опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа». Це означає, що результати застосування науково-технічного приладу поліграфа офіційно набули ваги значимих орієнтуючих інформаційних даних для кримінальних, цивільних, адміністративних, господарських та інших проваджень, а також для забезпечення запитів зацікавлених фізичних та юридичних осіб.

У підпункті 6.8.1 цього розділу Міністерство юстиції визначило предмет опитування із застосуванням спеціального технічного засобу – комп'ютерного поліграфа. У підпункті 6.8.2 також наголошено, що такі опитування можуть проводитись лише за наявності письмової згоди особи, яка проходить опитування [20].

Отже, внесення змін до наказу Міністерства юстиції України офіційно закріпило можливість використання поліграфа в судовій експертизі, що підвищує рівень достовірності та об'єктивності експертних досліджень. Учасники судового процесу мають чітке розуміння, що діють чинні нормативні акти і

закони, які на правовому рівні регламентують проведення судових психологічних експертиз із застосуванням поліграфа.

Таким чином, аналізуючи чинні нормативні акти, що регламентують використання поліграфа в секторі безпеки та оборони України, доцільно дійти висновку, що відомчі накази та розроблені на їх основі інструкції регулюють застосування поліграфа лише в межах окремих служб (правоохоронні органи, збройні сили, розвідка тощо) і не враховують, на наш погляд, важливі морально-етичні аспекти цього процесу загалом, а також діяльності поліграфолога зокрема.

На нашу думку нагальна потреба полягає у розробці єдиного Стандарту, який включатиме кодекс етики поліграфологів та встановлюватиме вимоги для всіх осіб, які проводять дослідження з використання поліграфа, з обов'язковим дотриманням цих засад на добровільній основі. Метою такого документа є запобігання ситуаціям, коли рішення, прийняті з орієнтацією на громадську свідомість, можуть бути нав'язані соціумом або певною його групою. Необхідність створення такого кодексу обумовлена відсутністю вітчизняного законодавства, яке б регулювало діяльність, пов'язану з використанням поліграфа.

Вітчизняний науковець О. І. Мотлях визначає такі вимоги до морально-етичних норм у поліграфологічній діяльності. Важливе місце в цьому процесі має відводитися етиці спілкування поліграфолога як складовій вербальної комунікації. Якісно організоване спілкування, особливо під час передтестової бесіди, значно полегшує вирішення завдання. В етиці поліграфолога важливу роль відіграють дикція, наголоси та паузи між словами і фразами під час проведення дослідження. Ці елементи можна розглядати з різних точок зору: як засіб акцентування уваги, підказки або застереження. Підвищення тону чи голосу на досліджувану особу є абсолютно неприпустимим як і порушення етичних норм невербальної комунікації, яке може проявлятися через міміку, жестикуляцію та інші невербальні сигнали [21, с. 11–12].

Морозова Т.Р. вважає, що якщо підсумувати, то такої кількості нормативних доку-

ментів, які б забезпечували використання поліграфа, як в Україні, немає в жодній іншій європейській країні. Розмови про відсутність закону як чинника, що перешкоджає використанню поліграфа, очевидно безпідставні: сама по собі відсутність закону не означає обов'язковості його запровадження. Використання поліграфа не суперечить жодному чинному закону України [22, с. 92]. Проте, на нашу думку, беручи до уваги вітчизняний досвід та досвід зарубіжних країн, для всебічного застосування поліграфа як у державних та комунальних підприємствах, так і у відповідних силових відомствах та структурах, зокрема в кадровій та правоохоронній діяльності, Україні необхідно прийняти єдиний законодавчий акт про поліграф, який би легалізував його використання. Ми вважаємо, що цей Закон має визначати механізм використання поліграфа, включаючи його ключові аспекти, до яких слід віднести: **організаційні, нормативно-правові, психологічні.**

Наприклад, **організаційний аспект** сприятиме вирішенню питань щодо:

- загального застосування поліграфа та використання отриманих результатів. У ньому має обґрунтовуватися організація і проведення комплексного дослідження на поліграфі, яке включатиме інші тести та методики під час службових розслідувань та кадрових перевірок. При оцінці інформації, отриманої за допомогою поліграфа, виникає питання, чи є цього достатньо для висновків про особу, або необхідно додатково застосовувати інші способи перевірки інформації;

- обмеження сфери застосування поліграфа та його використання у позадержавному секторі. На нашу думку, необхідно ввести суттєві обмеження на використання поліграфа у бізнес-сфері, з чітким визначенням галузей приватного підприємництва та переліком ситуацій, у яких такі перевірки є допустимими. Це може бути досягнуто шляхом реалізації програм практичного обміну досвідом з провідними країнами. Наприклад, у 1988 році президент США підписав Закон «Про захист працівників від поліграфа» [23]. Діяльність цього закону поширювалася лише на приватний сектор і визначила, що тесту-

вання на поліграфі в комерційних компаніях може проводитися в конкретних випадках (стосовно співробітників, які обґрунтовано підозрюються у причетності до інциденту на робочому місці; при прийомі на роботу співробітників охоронних фірм; при прийомі на роботу співробітників фармацевтичних та інших компаній, уповноважених виробляти, розповсюджувати або розподіляти наркотичні контрольовані речовини, які матимуть прямий доступ до таких контрольованих речовин; стосовно працюючих співробітників, які мали доступ до осіб або власності, що є предметом незавершеного кримінального розслідування) [24];

- порядку проведення психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа (вимоги та обмеження до цієї процедури, правила її проведення, та оформлення результатів).

Нормативно-правовий аспект має вирішувати наступні правові проблеми:

- юридичні підстави для застосування поліграфа: визначення законних підстав для використання поліграфа у різних сферах, включаючи умови, за яких його застосування є допустимим. У законі має бути прописана необхідність тестування на поліграфі, з чітким переліком посад діючих співробітників, а також кандидатів на певні категорії посад. Це можуть бути посади, що передбачають виконання функцій, пов'язаних з державною таємницею, значними матеріальними цінностями, забезпеченням безпеки та обороноздатності держави, а також виконанням функцій державного або місцевого самоврядування, та систематично організовувати повторне тестування на поліграфі через певний час.

Проте виникає питання, як діяти у випадку, якщо результати тестування виявляють неблагонадійність або звинувачувальний характер? На нашу думку, такі нормативно-правові моменти мають суто локальний характер і схильні до змін залежно від ситуації, у якій застосовується поліграф. Вирішення цієї важливої правової проблеми в єдиному законі є досить складним, оскільки передбачити всі можливі ситуації в законодавчому акті часто неможливо.

Так, у наукових статтях обговорюються правові засади застосування поліграфа з метою недопущення порушення прав людини [25; 26; 27; 28; 29; 30; 31; 32], що є цілком актуальною темою. На нашу думку, залежно від цілей і завдань, це питання може вирішуватися конкретними відомствами та міністерствами самостійно в рамках чинного законодавства. Адже міністерства та відомства України вже здійснили перші кроки до оптимізації нормативно-правового регулювання поліграфологічних технологій [10; 13; 14; 15; 17; 18; 33], зосередившись на вирішенні питань локального характеру в межах конкретних установ. Наприклад, стаття 31 пункт 2 підпункт 8 Закону України «Про розвідку» [32] визначає, що співробітником розвідувального органу не може бути особа, яка відмовилася від проходження перевірки, пов'язаної з призначенням на посади співробітників розвідувальних органів, або не пройшла таку перевірку, включаючи відмову від психофізіологічного дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини, до яких належить і поліграф. Також це стосується випадків відмови від оформлення допуску до державної таємниці або відмови в наданні такого допуску, якщо для виконання службових обов'язків необхідний цей допуск. Пункт 3 тієї ж статті зазначає, що перед призначенням на посаду в розвідувальному органі особа, а також у визначених актами розвідувального органу випадках співробітник такого органу проходять психофізіологічне дослідження із застосуванням технічних засобів фіксації реакцій людини, тобто поліграфу. Це підкреслює необхідність проходження опитування на поліграфі для певних посад, функції яких пов'язані із забезпеченням безпеки та обороноздатності держави, особливо під час воєнного стану. Хоча процедурі опитування має передувати добровільна згода особи, яка проходить перевірку на поліграфі, як гарантія дотримання особистих прав, проте в даному випадку, в межах конкретно даної установи, захист суспільного інтересу має перевищувати приватні інтереси публічних осіб [33 с. 35].

У приватному секторі роботодавці повинні законним способом укласти з кандидатами на роботу або діючими працівниками договір, у якому мають бути визначені підстави для проведення, а також частота проходження психофізіологічного обстеження з використанням поліграфа.

– Права і свободи громадян: забезпечення захисту прав і свобод громадян, а також право на приватність, при проведенні психофізіологічного дослідження з використанням поліграфа. Загальні позиції цього Закону мають визначати адміністративно-правове врегулювання відносин між поліграфологом, ініціатором проведення психофізіологічних досліджень з використанням поліграфа та особою, яка проходить обстеження (юридичні і фізичні особи, установи, організації та державні органи). Крім того ч.1 ст. 87 КПК України передбачено, що недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Так, у вироку Дніпровського районного суду міста Києва від 28.09.2019 (справа № 755/10943/17) суд зазначив: «...за результатами судового розгляду даного кримінального провадження, колегія суддів приходить до висновку, що вказаний висновок експерта психофізіологічного дослідження достовірності показів ОСОБА_1 з ціллю виявлення наявності прихованої інформації у зв'язку з кримінальним провадженням №12017100040005475 від 19.04.2017 року, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч.1 ст.115 КК України, зібраний під час досудового розслідування слідчими органами Дніпровського управління поліції Головного управління Національної поліції в м. Києві, є недопустимим у відповідності до п.3 ч.2 ст. 87 КПК України... як вбачається із матеріалів кримінального провадження, експерт-поліграфолог ОСОБА_11 провела психофізіологічне дослідження, згідно вка-

заної постанови слідчого з ОСОБА_1 у приміщенні СВ Дніпровського управління поліції Головного управління Національної поліції в м. Києві 20.04.2017 року, тобто до винесення постанови про призначення експертизи та захисника» [35].

У разі порушення прав досліджуваної особи слід розробити механізм їх відновлення, який включатиме можливість оскарження або перевірки законності дій у судовому порядку. Це також повинно передбачати судовий захист, включаючи право суду вирішувати питання про відшкодування моральної (немайнової) шкоди. Крім того, необхідно забезпечити звільнення позивача від сплати судового збору за позовами, пов'язаними з порушенням його прав. Такий механізм має бути чітко визначений у законодавстві, щоб гарантувати ефективний захист прав досліджуваної особи та забезпечити справедливість і законність процедури використання поліграфа.

– Регламентация процедур: розробка чітких алгоритмів та стандартів проведення тестування на поліграфі, включаючи етичні норми та методики.

– Використання результатів: визначення правил зберігання, використання та інтерпретації результатів тестування на поліграфі, а також їхньої юридичної значущості.

– Відповідальність та контроль: встановлення відповідальності за порушення норм використання поліграфа та механізмів контролю за дотриманням законодавства у цій сфері. Встановлення відповідальності за порушення правил проведення процедури дослідження з використанням поліграфа має стосуватися як поліграфолога, так і до ініціатора проведення досліджень.

Для поліграфолога це може означати накладення заборони на виконання функцій. Зауважимо, що оцінювання професійних знань і дисциплінарної відповідальності поліграфологів має здійснювати спеціально створена кваліфікаційно-дисциплінарна комісія і у разі порушення стандартів і правил проведення дослідження ця комісія може накладати відповідні санкції.

Для ініціатора проведення досліджень – відповідальність може включати покарання за

перевищення своєї компетенції, безпідставне ініціювання перевірки або розголошення конфіденційної інформації.

– Ліцензування та кваліфікація: введення вимог щодо ліцензування та кваліфікації осіб, які проводять тестування на поліграфі, для забезпечення їхньої професійної компетентності, а також визначення поняття поліграфа та технічних вимог до нього (з посиланням на ДСТУ 8692 : 2016) [16].

Оскільки поліграф сам по собі не визначає, чи говорить людина правду, а лише реагує на певні стимули та подразники, результати тестування є суб'єктивним висновком поліграфолога, що впливає на рішення ініціатора дослідження. Відтак, рівень об'єктивності таких результатів залежить від кваліфікації спеціаліста. Тому вирішення питання адміністративно-правового регулювання підготовки поліграфологів в Україні є вкрай важливим. Необхідно запровадити якісну освіту на державному рівні в галузі поліграфології, забезпечуючи видачу документів державного зразка про її закінчення.

Психологічний аспект має вирішувати питання щодо ефективності методик тестування із використанням поліграфа, враховуючи психофізіологічні закономірності, явища та процеси, покладені в їх основу. Це забезпечує відповідність законності та валідності результатів. Важливо також враховувати індивідуальні психологічні характеристики досліджуваних осіб, оскільки ці фактори можуть значно впливати на інтерпретацію результатів та їх достовірність.

В прикладній психофізіології зазначається, що сила та обсяг психофізіологічної реакції залежать не лише від подразника, а й від впливу на організм людини та її психіку інших факторів, які не завжди можуть бути враховані під час дослідження. Методи оцінки достовірності інформації, отриманої поліграфологами, зазвичай базуються на першій закономірності: сила та обсяг психофізіологічної реакції у певних межах пропорційні чинному подразнику. Друга закономірність, яка враховує вплив інших факторів на організм, часто ігнорується через її невизначальний характер. Використання лише першої закономірності

під час розробки методик може призводити до отримання не зовсім достовірної інформації. Рівень неточності залежить від ступеня ігнорування впливу на організм людини другої закономірності. Організм людини, навіть під час перевірки на поліграфі, продовжує функціонувати незалежно від очікуваних результатів, що може впливати на точність отриманих даних [34, с. 12].

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що в Україні відсутній єдиний правовий підхід до регулювання використання поліграфа в різних сферах діяльності, включаючи суб'єкти та об'єкти дослідження, а також порядок проведення таких досліджень. Поліграфічна діяльність регулюється окремими підзаконними актами, наказами та відомчими інструкціями, але цього явно недостатньо для забезпечення комплексного врегулювання. Ми вважаємо, що ефективне застосування поліграфа та коректне використання результатів, отриманих за його допомогою, вимагає розробки та прийняття єдиного законодавчого акта – Закону України «Про застосування

поліграфа та захист прав осіб, які проходять дослідження», в якому необхідно передбачити:

1) визначення поняття поліграфа та технічних вимог до нього (з посиланням на ДСТУ 8692 : 2016);

2) визначення видів використання поліграфа з вказівкою на їх відмінності (при застосуванні одного і того ж технічного обладнання методики дослідження мають істотні відмінності) та значущість результатів:

– тестування з використанням поліграфа, які проводяться фахівцем за ініціативою державних чи приватних структур з метою підбору і розстановки кадрів, розслідування дисциплінарних правопорушень, з'ясування приватних питань тощо;

– експертні дослідження з використанням поліграфа учасника кримінального провадження (цивільного, адміністративного, господарського), висновки яких можуть використовуватися як джерела доказів;

3) визначення прав осіб, які проходять дослідження з використанням поліграфа, та умов, при яких таке дослідження є можливим.

Література

1. Мовчан Д. А. Питання імплементації в Україні зарубіжних підходів до нормативно-правового регулювання застосування поліграфа у процесі розкриття та розслідування злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2009. № 5. С. 256–262.
2. Мотлях О.І. Поліграфологія : підручник. Київ : Освіта України, 2022. 550 с.
3. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 28.08.2024)
4. Загальна декларація прав людини Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 28.08.2024)
5. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (Конвенцію ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР N 3484-XI (3484-11) від 26.01.87) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (дата звернення: 28.08.2024)
6. Європейська конвенція про запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню Страсбург, 26.11.1987 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (дата звернення: 28.08.2024)
7. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 12.08.2024).
8. Про проведення експерименту щодо використання комп'ютерних поліграфів у діяльності органів внутрішніх справ України : наказ МВС України від 28.08.2001 № 743. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>. (дата звернення: 03.08.2024)
9. Про подальший розвиток служби психологічного забезпечення оперативно-службової діяльності органів внутрішніх справ України: наказ МВС від 28.07.2004 р. № 842 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1365-04> (дата звернення: 15.08.2024)

10. Про затвердження Порядку організації системи психологічного забезпечення поліцейських, працівників Національної поліції України та курсантів (слухачів) закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських: наказ МВС від 06.02.2019 р. № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text> (дата звернення: 12.08.2024)
11. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (дата звернення: 12.08.2024)
12. Інструкція про порядок використання поліграфів у Національній поліції України: Наказ МВС України від 13.11.2017 № 920 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17> (дата звернення: 12.08.2024)
13. Про використання поліграфів у діяльності Міністерства доходів і зборів України та його територіальних органів: Наказ Міністерства Доходів і зборів України від 02.08.2013 р. № 329 URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13 (дата звернення: 12.08.2024)
14. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12.11.2015 № 794- VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-19> (дата звернення: 12.08.2024)
15. Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування персоналу з використанням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних сил України: Наказ МОУ та ЗС України від 14.04 2015 р. № 164 URL: search.ligazakon.ua/l_doc2.ncf/link1/RE26922.html (дата звернення: 12.08.2024)
16. ДОВІДКА про ПРОБЛЕМИ в роботі національного стандарту в Україні – ДСТУ 8692:2016 «Поліграфи. Технічні умови». URL: <https://cutt.ly/CFH7XW0> (Дата звернення 23.08.2024 р.)
17. Про затвердження Інструкції про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України: Наказ від 17.09.2021 р. № 293 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Text> (Дата звернення 23.08.2024 р.)
18. Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України: Наказ МВС України від 08.12.2016 р. №1285 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text> (Дата звернення 23.08.2024 р.)
19. Кримінальний процесуальний кодекс України 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Дата звернення 28.08.2024 р.)
20. Про внесення змін в наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 року № 53/5: наказ Мініюсту України від 27.07.2015 р. № 1350/5 URL: gov.ua/news/47479 (Дата звернення 28.08.2024 р.)
21. Мотлях О.І. Морально-етичні засади в діяльності спеціаліста-поліграфолога. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021 № 1 (21). С. 7–14.
22. Морозова Т.Р., Морозов О.М. Суб'єктність як передумова якісного розвитку поліграфології в Україні. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2020. №1–3 (28–30). С. 90–98.
23. Employee e Polygraph Protection Act. URL: <https://www.dol.gov/agencies/whd/polygraph> (data zvernennia: 15.08.2024) [in English].
24. Вже 30 років у США діє Закон, який обмежує використання поліграфа в комерційних компаніях, як нагадування про минулу низьку освітню підготовку поліграфологів та неетичні дії роботодавців з результатами поліграфа в країні. URL: <http://surl.li/nznnfo> (дата звернення: 12.01.2024).
25. Мотлях І.О. Психофізіологічна експертиза з використанням поліграфа як можливе джерело доказів. *Репозитарій Національного авіаційного університету*. 2013. С. 117–121. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/12585> (Дата звернення 21.08.2024)
26. Мотлях О. І. Окремі засади використання поліграфа під час розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. Київ, 2015. № 1 (9). С. 250–259.
27. Симоненко Н.О. Використання поліграфа під час досудового розслідування згвалтувань минулих років. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 2(99). С. 265.
28. Мотлях О. І. Правова регламентація діяльності, пов'язаної з використанням поліграфа в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1 (98) С. 110–119.
29. Рогатюк І. В. Використання поліграфа у кримінальному судочинстві: вітчизняний і закордонний досвід. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2(22) С. 85–90.
30. Шевчук В.М. Психофізіологічні дослідження із використанням поліграфа та їх доказове значення. *Розвиток правової системи України в умовах сьогодення: тези доп. X Міжнар. наук-практ. конф., (м. Харків, 4–5 травня 2018 р)*. Східноукраїнська наукова юридична організація, 2018. С. 106–109.
31. Кузенко Д.В. Правовий статус ініціатора проведення психофізіологічних досліджень із застосуванням поліграфа. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019 №1(17). С. 54–61.
32. Про розвідку: Закон України від 17.09.2020 року № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення: 17.08.2024).

33. Здебський Д. В., Ісмаїлов К. Ю. До питання імплементації в правову систему України досвіду правозастосування поліграфа в США. *Правовий часопис Донбасу*. 2024. № 1(86). С. 32–38
34. Деркач Л.М., Спіріна І.Д., Татарінов В.І., Пеньков С.В. Критерії оцінювання ефективності психофізіологічних досліджень з використанням поліграфу та організація моніторингу якості їх проведення: метод. рекомен. Дніпро: ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2022. 48 с.
35. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 28.09.2019 у справі No 755/10943/17 URL: <http://iplex.com.ua/web/doc-view/index.html?vers=15.4&external=1722868673002> (дата звернення: 17.08.2024).

References

1. Movchan, D. (2009). Pytannia implementatsii v Ukraini zarubizhnykh pidkhodiv do normatyvno-pravovoho rehuliuвання zastosuvannya polihrafa u protsesi rozkryttia ta rozsliduvannya zlochyniv [The issue of implementation in Ukraine of foreign approaches to the normative and legal regulation of the use of the polygraph in the process of uncovering and investigating crimes]. *Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Vyp. № 5. S. 256–262 [in Ukrainian].
2. Motliakh, O.I. (2022). *Polihrafolohii: pidruchnyk [Polygraphology: textbook]*. Kyiv : Osvita Ukrainy. 550 s. [in Ukrainian].
3. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. [Constitution of Ukraine as of 28.06.1996]. Retrieved from: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр) (data zvernennia: 28.08.2024) [in Ukrainian].
4. Zahalna deklaratsiia prav liudyny Pryiniata i proholoshena rezoliutsiieiu 217 A (III) Heneralnoi Asamblei OON vid 10 hrudnia 1948 roku [Universal Declaration of Human Rights Adopted and proclaimed by UN General Assembly resolution 217 A (III) of 10 December 1948]. Retrieved from: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (data zvernennia: 28.08.2024) [in Ukrainian].
5. Konventsiiia proty katuvan ta inshykh zhorstokykh, neliudskykh abo takykh, shcho prynyzhuiut hidnist, vydiv povodzhennia i pokarannia (Konventsiiu ratyfikovano iz zasterezhenniamy Ukazom Prezydii VR N 3484-XI (3484-11) vid 26.01.87) [The Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (ratified with reservations by Decree of the Presidium of the Verkhovna Rada N 3484-XI (3484-11) of 26.01.87)]. Retrieved from: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text (data zvernennia: 28.08.2024) [in Ukrainian].
6. Yevropeiska konventsiiia pro zapobihannia torturam ta neliudskomu abo takomu, shcho prynyzhuie hidnist, povodzhenniu chy pokaranniu Strasburh, 26.11.1987 roku. [European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Strasbourg, 26.11.1987]. Retrieved from: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text (data zvernennia: 28.08.2024) [in Ukrainian].
7. Pro zakhyst personalnykh danykh [About the protection of personal data]: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 r. № 2297-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (data zvernennia: 12.09.2023) [in Ukrainian].
8. Pro provedennia eksperymentu shchodo vykorystannia kompiuternykh polihrafiv u diialnosti orhaniv vnutrishnikh sprav Ukrainy : nakaz MVS Ukrainy vid 28.08.2001№ 743. [On conducting an experiment on the use of computerized polygraphs in the activities of the internal affairs bodies of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 28.08.2001 No. 743.] Retrieved from: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main>. (Data zvernennia 04.03.2024 r.) [in Ukrainian].
9. Ppo podalshyi pozvytok cluzhby psykholohichnoho zabezpechennia opepatyvno-cluzhbovoi diialnosti ophaniv vnutpishnikh cprav Ukpainy: nakaz MVC vid 28.07.2004 p. № 842 [On Further Development of the Service of Psychological Support of Operational and Service Activities of the Internal Affairs Agencies of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 28.07.2004 No. 842]. Retrieved from: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1365-04> (data zvernennia: 15.08.2024) [in Ukrainian].
10. Pro zatverdzhennia Poriadku orhanizatsii systemy psykholohichnoho zabezpechennia politseiskykh, pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy ta kursantiv (slukhachiv) zakladiv vyshchoi osvity iz spetsyfichnymy umovamy navchannia, yaki zdiisniuiut pidhotovku politseiskykh: nakaz MVS vid 06.02.2019 r. № 88. [On Approval of the Procedure for Organising the System of Psychological Support for Police Officers, Employees of the National Police of Ukraine and Cadets (Students) of Higher Education Institutions with Specific Training Conditions that Provide Police Training: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine No. 88 of 06.02.2019]. Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0348-19#Text> (data zvernennia: 12.08.2024) [in Ukrainian].
11. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580-VSh [On the National Police: Law of Ukraine of 02.07.2015 No. 580-VIII]. Retrieved from: URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19 (data zvernennia: 12.08.2024) [in Ukrainian].

12. Instruktiiia pro poriadok vykorystannia polihrafov u Natsionalnii politsii Ukrainy: Nakaz MVS Ukrainy vid 13.11.2017 № 920 r. [Instruction on the Procedure for the Use of Polygraphs in the National Police of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 13.11.2017 No. 920.] Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1472-17> (data zvernennia: 12.08.2024) [in Ukrainian].

13. Pro vykorystannia polihrafov u diialnosti Ministerstva dokhodiv i zboriv Ukrainy ta yoho terytorialnykh orhaniv: Nakaz Ministrestva Dokhodiv i zboriv Ukrainy vid 02.08.2013 r. № 329 [On the use of polygraphs in the activities of the Ministry of Incomes and Fees of Ukraine and its territorial bodies: Order of the Ministry of Revenue and Duties of Ukraine of 02.08.2013 No. 329] Retrieved from: URL: zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1748-13 (data zvernennia: 12.08.2024) [in Ukrainian].

14. Pro Derzhavne biuro rozsliduvan : Zakon Ukrainy vid 12.11.2015 № 794- VIII [On the State Bureau of Investigation: Law of Ukraine of 12.11.2015 No. 794-VIII] Retrieved from: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-19> (data zvernennia: 12.08.2024) [in Ukrainian].

15. Pro zatverdzhennia Instruktii pro poriadok orhanizatsii ta provedennia opytuvannia personalu z vykorystanniam polihrafa u Ministerstvi oborony Ukrainy ta Zbroinykh syl Ukrainy: Nakaz MOU ta ZS Ukrainy vid 14.04 2015 r. № 164 [On Approval of the Instruction on the Procedure for Organising and Conducting Personnel Interviews with the Use of Polygraph in the Ministry of Defence of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine: Order of the Ministry of Defence and the Armed Forces of Ukraine of 14.04.2015 No. 164] Retrieved from: URL: search.ligazakon.ua/l_doc2.ncf/link1/RE26922.html (дата звернення: 12.08.2024) [in Ukrainian].

16. DOVIDKA pro PROBLEMY v roboti natsionalnoho standartu v Ukraini – DSTU 8692:2016 «Polihrafy. Tekhnichni umovy» [REFERENCE on PROBLEMS in the work of the national standard in Ukraine – DSTU 8692: 2016 "Polygraphs. Specifications"]. URL: <http://surl.li/cgpeg> (Data zvernennia 04.03.2024 r.) [in Ukrainian].

17. Pro zatverdzhennia Instruktii pro poriadok provedennia psykhoфизиологичного doslidzhennia iz zastosuvanniam polihrafa v orhanakh prokuratury Ukrainy: Nakaz vid 17.09.2021 r. № 293 [On Approval of the Instruction on the Procedure for Conducting Psychophysiological Examination with the Use of a Polygraph in the Prosecutor's Office of Ukraine: Order No. 293 of 17.09.2021]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0293905-21#Text> (Data zvernennia 23.08.2024 r.) [in Ukrainian].

18. Polozhennia pro psykholohichne zabezpechennia v Natsionalnii hvardii Ukrainy: Nakaz MVS Ukrainy vid 08.12.2016 r. №1285 [Regulation on psychological support in the National Guard of Ukraine: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine of 08.12.2016 No. 1285]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0080-17#Text> (Data zvernennia 23.08.2024 r.) [in Ukrainian].

19. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, st.88 [Criminal Procedure Code of Ukraine, 2013, No. 9-10, No. 11-12, No. 13, Art. 88]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (Data zvernennia 28.08.2024 r.) [in Ukrainian].

20. Pro vnesennia zmin v nakaz Ministerstva yustytisii Ukrainy vid 08.10.1998 roku № 53/5: nakaz Miniustu Ukrainy vid 27.07.2015 r. № 1350/5 [On Amendments to the Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 dated 08.10.1998: Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 1350/5 dated 27.07.2015] Retrieved from: gov.ua/news/47479 (Data zvernennia 28.08.2024 r.) [in Ukrainian].

21. Motliakh, O.I. (2021). Moralno-etychni zasady v diialnosti spetsialista-polihrafoloha [Moral and ethical principles in the work of a polygraph examiner.] *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 1 (21), S. 7–14 [in Ukrainian].

22. Morozova, T.R., & Morozov, O.M. (2020). Subiektnist yak peredumova yakisnoho rozvytku polihrafolohii v Ukraini [Subjectivity as a prerequisite for the qualitative development of polygraphy in Ukraine] *Informatsiina bezpeka liudyny, suspilstva, derzhavy*. №1–3 (28–30). S. 90–98 [in English].

23. Employee e Polygraph Protection Act. Retrieved from: <https://www.dol.gov/agencies/whd/polygraph> (data zvernennia: 15.08.2024) [in English].

24. Vzhe 30 rokov u SShA diie Zakon, yakyi obmezhuie vykorystannia polihrafa v komertsiiynykh kompaniiakh, yak nahaduvannia pro mynulu nyzku osvitu pidhotovku polihrafolohiv ta neetychni dii robotodavtsiv z rezultatamy polihrafa v kraini [For 30 years, the USA has had a law restricting the use of polygraphs in commercial companies, as a reminder of the country's past low educational training of polygraph examiners and unethical actions by employers with polygraph results]. Retrieved from: <https://expertize-journal.org.ua/all-news/856-30-let-nazad-v-iyune-1988-goda-v-ssha-by-l-prinyat-zakon-ogranichivayushchij-ispolzovanie-poligrafa-v-kommercheskikh-kompaniyakh-po-prichine-nizkoj-obrazovatelnoj-podgotovki-poligrafologov-i-neeticheskikh-dejstvii-rabotodatelej-s-rezultatami-poligrafa-v-strane> (data zvernennia: 12.01.2024) [in Ukrainian].

25. Motliakh, I.O. (2013). *Psykhoфизиологична ekspertyza z vykorystanniam polihrafa yak mozhyve dzherelo dokaziv [Psychophysiological examination using a polygraph as a possible source of evidence]*. Repozytarii Natsionalnoho aviatyinoho universytetu. Naukovi statti [in Ukrainian].

26. Motliakh, O.I. (2015). Okremi zasady vykorystannia polihrafa pid chas rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen [Some principles of using a polygraph in the investigation of criminal offences]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* № 1 (9). S. 250–259 [in Ukrainian].

27. Symonenko, N.O. (2016). Vykorystannia polihrafa pid chas dosudovoho rozsliduvannia zgvaltuvan mynulykh rokiv [Use of a polygraph during the pre-trial investigation of rapes in previous years]. *Naukovyi visnyk natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* № 2(99). S. 265 [in Ukrainian].

28. Motliakh, O.I. (2016). Pravova rehlamentatsiia diialnosti, poviazanoi z vykorystanniam polihrafa v Ukraini [Pravova rehlamentatsiia diialnost', kaziazanoi z vykorystanniam polyhrafa v Ukraini]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* № 1 (98) S. 110–119 [in Ukrainian].

29. Rohatiuk, I.V. (2014). Vykorystannia polihrafa u kryminalnomu sudochnystvi: vitchyzniani i zakordonnyi dosvid [The use of polygraph in criminal proceedings: domestic and foreign experience]. *Kryminalistychnyi visnyk.* № 2(22) S. 85–90 [in Ukrainian].

30. Shevchuk, V.M. (2018). Psykhofiziologichni doslidzhennia iz vykorystanniam polihrafa ta yikh dokazove znachennia. Rozvytok pravovoi systemy Ukrainy v umovakh sohodennia [Psychophysiological studies using polygraph and their evidential value. The development of the legal system of Ukraine in the current conditions] tezy dop. Kh Mizhnar. nauk-prakt. konf., (m. Kharkiv, 4–5 travnia 2018 r). Skhidnoukrainska naukova yurydychna orhanizatsiia, S. 106–109 [in Ukrainian].

31. Kuzenko, D.V. (2019). Pravovyi status initsiatora provedennia psykhofiziologichnykh doslidzhen iz zastosuvanniam polihrafa. [The legal status of the initiator of psychophysiological examinations with the use of a polygraph.] *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav.* №1 (17). S. 54–61 [in Ukrainian].

32. Pro rozvidku: Zakon Ukrainy vid 17 veresnia 2020 roku № 912-IX [On intelligence: Law of Ukraine dated September 17, 2020 No. 912-IX]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (data zvernennia: 12.01.2024) [in Ukrainian].

33. Zdebskyi, D.V., & Ismvailov, K.Yu. (2024). Do pytannia implementatsii v pravovu systemu Ukrainy dosvidu pravozastosuvannia polihrafa v SShA [On the issue of implementing the experience of polygraph enforcement in the United States into the legal system of Ukraine]. *Pravovyi chasopys Donbasu.* № 1(86). S. 32–38 [in Ukrainian].

34. Derkach, L.M., Spirina I.D., Tatarinov V.I., Penkov S.V. (2022). Kryterii otsiniuvannia efektyvnosti psykhofiziologichnykh doslidzhen z vykorystanniam polihrafu ta orhanizatsiia monitorynhu yakosti yikh provedenniametod. rekomend. [Criteria for assessing the effectiveness of psychophysiological research using a polygraph and organisation of monitoring the quality of their implementation: methodological recommendations]. Dnipro: VNPZ «Dniprovskiyi humanitnyi universytet», 48 s. [in Ukrainian].

35. Vyrok Dniprovskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 28.09.2019 u spravi No 755/10943/17 [Verdict of the Dniprovsky raionnoho sudu m. Kyieva vid 28.09.2019 in case No 755/10943/17] Retrieved from: <http://iplex.com.ua/web/doc-view/index.html?vers=15.4&external=1722868673002> (data zvernennia: 17.08.2024) [in Ukrainian].